

in Verrinas mutuabor a *Nicolao Hortensio*, Viromanduo, qui etsi nihil admodum novi assert, vetera tamen brevius proponit nonnunquam, ac planius. Accedet huc etiam aliquid e *Clavi Ciceroniana*, quam nuper confecit *Joannes Augustus Ernestus*, Germanus, vir eruditus inter paucos. Plura suppeditabunt Patavini duo literarum doctores, *Jacobus Facciolarus*, & *Marcus Antonius Ferrarius*, qui cum se ad illustrandas Ciceronis orationes contulissent, id præstitero, quod ab hominibus poterat probæ latinitatis, ac Romanarum antiquitatum valde peritis expectari. Plura item, nec dubito, præbuisset *Hieronymi Lagomarsini*, Rhetoris Florentini, diligens industria, qui, dum hæc Parisiis molior, ipse Venetiis has ipsas Orationes edit, cum veteribus ducentis codicibus, ut fama est, collatas ac recognitas. Quod unum licebit, si ante Veneti tomi ad nos commeat, quam ultimus meus officinam reliquerit, in hunc mantissa ex illis collecta conferetur. Italiæ gratulemur interim, bonarum artium parenti, quod egregiorum hominum, quos ipsa peperit, studiis æterna sit Latinae faciundia, in majorum suorum ac suis sedibus, propagatio.

Quod superest: de tribus illis, quæ ante annum, deque his totidem, quæ nunc emitto, voluminibus, quid aliud existimare possim, nisi id contigisse mihi ex lassitudine, quod plerisque aliis *opere in longo?* ac mihi etiam magis, ut qui molem hanc solus sustineam. Quædam aut prætermissa fuerint, quæ posita oportuerat: aut secus, quam oportuerat, posita. Quamobrem omnes, qui plus vulgo in his rebus vident, oro per communia literarum sacra, atque obtestor, ne indignum putent, ommissa suggerere, & male posita emendare. Utrisque in ultimo volumine dabitur locus, atque ibi tum ostendam, si quid accepero, scire me quod ille ait, *benignum esse, ac plenum ingenui pudoris, fatere per quos profeceris*. Verbum non addo: ne hæc præfatio id vitium, a cujus reprehensione orsa est, habere videatur.

O. R. A.

M. TULLII
CICERONIS
ORATIONES.
PRO PUBLIO QUINTIO.

ORATIO I.

ARGUMENTUM.

SOcietas fuerat mercatura causa inter C. Quintium, & Sex. Nævium. Mortuo C. Quintio, jus & bona societatis ad Publum ejus fratrem ex hereditate pervenerunt. Hinc, ut fere fit, lis orta cum socio Nævio de rebus dividendis: in qua ira per aliquod tempus velitarum est, ut Quintius denique sive discordia sua, sive Nævii insidiis vadimonium deseruisse videretur. Quare quæ fuerat causa meriti, facta est causa ordinis, ut nostrorum judiciorum formulis utar, tironum gratia. Cum enim litigatore uno vadimonium deserente, alter bonorum ejus possessionem a prætore postulare posset, Nævius agebat, se & editum

Tom. IV.

A

obri-

obtinuisse Prætoris, & bona possedisse. Volebat Quintius causam instaurare de rebus Societatis; nec Dolabella prætor vetabat, dummodo satisficeret iudicatum solvi. Satisficere autem debebat is, qui vadimonium non stitisset, & possessionem bonorum suorum amisisset, ea ratione, quæ affertur infra. Quod si noller satisfacere, Prætor iubebat, ut sponsione adversarium provocaret, hoc est certam pecuniam sponderet, ni probaret, bona sua edito Prætoris possessa non esse, & in hanc formulam litem contestaretur. Utrumque erat illi incommodum. In primo enim infamiam subibat, quod fateretur, se vadimonium deseruisse; in altero cogebatur priore loco causam dicere, hoc est actoris partes suscipere, cum re vera reus esset. Maluit ex sponsione agere. Genus igitur causæ hujus iudiciale est: ipsa vero causa privata. Status conjecturalis est, Utrum bona Quintii ex edito Prætoris a Nevio possessa sint. Iudex datus est a Prætoribus C. Aquilius Gallus jurisconsultus, Q. Mutii auditor, quem Cicero supra modum laudat in Orat. pro Cæcilio. cap. 17. Is autem jurisperitos tres in consilium advocavit, P. Quirtilium, M. Marcellum, & L. Lucillum. Acta est causa in comitio, ubi privata iudicia fieri solebant, M. Tullio Decula, & Cn. Cornelio Dolabella Coss. anno U. C. 672. Sylla dictatore, cum Cicero ageret ætatis annum 26, ut contendit Gellius, lib. 15. cap. 28. Albertus Fabricius in Latina Bibliotheca, lib. 1. cap. 8. actam putat anno U. C. 673. post idus Marr. Quæ fuit etiam sententia And. Schorrii, Tullianarum Quæst. lib. 4. cap. 7.

Partes Orationis quinque sunt; exordium, narratio, partitio, confirmatio, peroratio. Quibus adde amplificationem, sive ipsa per se constat, sive ad perorationem sit referenda. FACCIOLATUS.

Præter adnotationes paucissimas, quæ subscriptum habebunt nomen aliud, cæteras omnes, tum in hanc orationem, tum in eam quæ proxime sequitur, acceptas referes viro inter Grammaticos excellenti, Jacobo Facciolato, qui Exercitationes in duas priores Ciceronis orationes Patavii non ita pridem edidit, in quibus, ut ipse admonet, de te, bone Lector, cogitavit. Qui veteres, inquit, scriptores interpretandos suscipiant, non omnes eodem spectant. Alii enim hac via & ratione, eruditionis

fa-

famam aucupantur: alii Criticæ artis peritiam jactare volunt: quidam etiam interpretandi specie, bibliothecis suis, & antiqui monumentis lucem quarunt. Facciolus vero, interpretis vocem & vim meditatus, non alio consilio scripsit, nisi ut is consulat, qui Ciceronem cognoscere volunt, & quam minimo labore cognoscere. Paucis igitur verbis, quæ sunt explicanda, explicat; neque usquam Ciceronis contextum per longas commentationes oculis subduxit. Quod si cunctas ejusdem Orationes interpretatus esset, mihi dedisset immunitatem magni quidem muneris, nullusque in hoc meo Commentariorum delectu fuisset labor. OLIVET.

I. UÆ res in civitate duæ plurimum possunt, hæc contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia¹, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquili, vereor²; alteram, metuo. Eloquentia Q. Hortensii, ne me dicendo³ impediatur, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimesco. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocritia. Verum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quintius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copię sunt, cum adversario gratiosissimo contendat.

Illud quoque nobis accedit incommodum, quod M. Junius⁴, qui hanc causam, Aquili, aliquoties⁵ apud te egit, homo

A 2

homo

¹ Gratia] Ad hunc locum hæc habet Hotomanus: Gratia, copia est plurimorum amicorum, ut scribit Alconius. Verum, quamvis hoc loco Gratia sumatur per metaphoram, tamen generatim atque universè considerata, est benevolentia, & favor modo unius hominis, modo plurium; cujus rei passim occurrunt exempla. Sic gratiosus dicitur aliquis promissive apud unum, & apud plures.

² Vereor] Eloquentiam veterum, gratiam metuo. Vereor minorem vim habet, quam metuo. Idem de Seneca, cap. 11. Metuebam eum seroi, verbanter liberi.

³ Dicendo] Sic nostri quatuor editores. Grævius vero, in dicendo, quod Ursinus & Græterus in suis manuscriptis legi testantur. Olivetus.

⁴ M. Junius] Hunc M. Junium Cicero III. de Legibus Sodalium suum appellat, qui scripserat ad patrem suum de potestate & jure magistratum. Passeratius.

⁵ Aliquoties] Hotomanus, apparet, inquit, aliquoties ampliam hanc causam fuisse. Interpretationem hanc sumpsit a Manutio, ab

co.

homo & in aliis causis exercitatus, & in hac multum, & sæpe versatus, hoc tempore abest, nova legatione⁶ impeditus: & ad me ventum est, qui, ut summa haberem cætera; temporis quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot controverſus implicatam, possem cognoscere. Ita, quod mihi consuevit in cæteris causis esse adjumento, id quoque in hac causa deficit. Nam, quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi: quæ quanta sit, nisi tempus & spatium datum sit, intelligi non potest.

Quæ quo plura sunt, C. Aquili, eo te, & hos, qui tibi in consilio adſunt, meliori mente nostra verba audire oportebit: ut multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur. Quod si tu iudex nullo præsidio fuisse videre contra vim & gratiam, solitudini, atque inopia: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur: profecto nihil est jam sanctum, atque sincerum in civitate: nihil, quod humilitatem cujusquam, gravitas & virtus iudicis conſoleatur. Certe aut apud te, & eos, qui tibi adſunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulsa vi & gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit.

II. Non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo non in his, quos tibi advocasti, viris electissimis civitatis, spem summam habere P. Quintius debeat. Quid ergo est? Primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit: idque dum cogitat, non minus sæpe ei venit

eo deinde Freigius, postremo Gravius. Non facile probabitur ab eo, qui legat, ac serio perpendat Ciceronis verba c. 10. *Instat Hortensius, ut eos in consilium; a me postulat, ne dicendo tempus absumam; queritur, priore patrono causam defendente, nunquam perorari potuisse non pariter istam manere suspensionem, non rem iudicari posse.* Ergo M. Junius aliquoties causam egerat, & Cicero rursus agebat, quod nondum perorari potuisse, quod nondum Aquilius *iste in consilium*, quod tempus dicendo esse absumptum: itaque suspicio erat, Quintium, & Quintii patronos rem iudicari posse. Hinc satis, opinor, manifeste constat, causam non fuisse ampli-

am. Non enim poterat ampliari, nisi iudices vivissent in consilium, & rem iudicassent. Tunc enim per tabellas N. L. hoc est, *Novi liquet*, pronuntiabatur, causam amplius esse cognoscendam. Hinc Sigonius de Jud. lib. 2. cap. 22. *Ampliatio ex incerta iudicum sententia nata est.* Ad hæc Aconius lib. 1. in Verrem, cap. 9. de ampliatione: *Ea pars, interposita dilatione, dicebat, in cuius peroratione citabantur absentes.* Atqui ex loco Ciceronis allato hæc causa, priore patrono defendente, nunquam perorata est. Igitur neque ampliata.

⁶ *Novæ legatione*] Non constat qua legatione, certe improvisa.

venit in mentem potestatis, quam æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sapius illud cogitant, quid possit is; cujus in ditione, ac potestate sunt, quam, quid debeat facere.

Deinde habet adversarium P. Quintius verbo, Sex. Nævium; re vera, hujus ætatis homines discretissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ civitatis, qui communi studio, summis opibus Sex. Nævium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquili, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunæque defendam, priore loco⁷ causam dicere: cum præsertim Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam, facultatemque dicendi natura largita est? Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum jecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit: & si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit.

Id accidit prætoris⁸ iniquitate⁹, & injuria: primum, quod contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probo¹⁰, quam de re¹¹, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudicium, ut reus, antequam verbum accusatoris audisset, causam dicere cogeretur; quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua re aut honos agatur, ita

⁷ *Priore loco*] Quia sponſionem facere coactus erat, priore loco dicere debebat, qualis actoris partes sustinere, cum revera defenderet. V. Argum.

⁸ *Prætoris*] Cn. Corneli Dolabella, prætoris urbani; qui, proposito annuo edicto,

ius dicebat inter cives in privatis causis, id est, iudicem, jusque formulam dabat: iple vero non iudicabat. Eodem modo prætor peregrinus jus dicebat inter cives & peregrinos, non iudicabat. *Maquius*,

⁹ *Iniquitate*] Quam in jus dicente ponimus, cum varie & non æqualiter omnibus jus dicit: sed aut gratia infleſitur, aut potentia infringitur, aut adulteratur pecunia. Iniquitati autem æqualitas opponitur. *Hortensius*.

¹⁰ *De probo*] Utrum vadimonium deseruerit Quintius, ideoque ejus bona ex edicto possessa sint.

¹¹ *De re*] De qua princeps erat controversia disceptanda iudicio pro socio.

ita diligenter Sex. Nævii studio, & cupiditati morem gerunt: & in ejusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemque possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere.

Cum, tot tantisque difficultatibus affectus atque afflicti, in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quintius confugerit: cum adhuc ei propter vim adversariorum non jus par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit: cum ei summam per injuriam omnia inimica atque infesta fuerint: te, C. Aquili, vosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, ut multis injuriis jactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini.

III. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, ut a principio, res quemadmodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater: sane cæterarum rerum¹² paterfamilias & prudens, & attentus, una in re paulo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Nævio fecerit, viro bono, verumtamen non ita instituto, ut jura societatis, & officia certi patrisfamilias nosse posset: non quod ei deesset ingenium: nam neque parum facetus scurra Sex. Nævius, neque inhumanus præco¹³ est unquam existimatus. Quid ergo est? Cum ei natura nihil melius, quam vocem, dedisset; pater nihil, præter libertatem, reliquisset; vocem in quaestum contulit: libertate usus est, quo impunius dicax esset.

Quare quod socium tibi¹⁴ eum velles adungere, nihil erat, nisi ut in tua pecunia¹⁵ condiceret, qui pecunia fructus esset. Tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, qua in Gal-

¹² *Cæterarum rerum*] Constructio Græca, in qua per ellipticam deest *res*.

¹³ *Inhumanus præco*] Nimis acerbus & molestus. Alii legunt *inurbanus*. Præcones porro auctionarios dicentes constat ex Apulejo, lib. 8. Metamorph. & ex Cicero- ne pro Plane. c. 14. tum ex eodem in Brut. cap. 46. ubi multa de facietis Granii præconis.

¹⁴ *Tibi*] De quocunque dixit, pro, quod cum tibi quicquam socium vellet adungere.

¹⁵ *In tua pecunia*] Quia cum Nævius nihil haberet, non poterat pecunia fructum, nisi ex aliena pecunia cognoscere. *Pecunia* hic sumitur pro rebus omnibus, quæ sunt in patrimonio.

Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & rustica¹⁶ sane bene culta & fructuosa. Tollitur ab atris Liciniis¹⁷, atque a præconum confessu in Galliam Nævius, & trans Alpes usque transfertur. Fit magna mutatio loci, non ingenii. Nam, qui ab adolescentulo quaestum sibi instituisset sine impendio¹⁸; posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quaestum contentus esse non poterat. Nec mirum¹⁹, si is, qui vocem venalem habuerat, ea, quæ voce quaesiverat, magno sibi quaestui fore putabat. Itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad se in privatam domum sevocabat. Qua in re ita diligens erat, quasi ii, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio²⁰ condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quintius cupit commemorare. Tametsi causa postulat; tamen, quia postulat, non flagitat²¹, præteribo.

IV. Cum annos jam complures societas esset, & cum sæpe suspectus Quintio Nævius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quintius, cum adefset Nævius; & moritur repentino. Heredem testamento reliquit hunc P. Quintium: ut, ad quem summus moeror morte sua veniebat, ad eundem summus honos²² quoque perveniret. Quo mor-

¹⁶ *Pecuaria, & rustica*] Armenta, & prædia.

¹⁷ *Atris Liciniis*] Atris auctionariis, ut ab eodem Cicero dicuntur in prima contra Rullum, cap. 3.

¹⁸ *Sine impendio*] Quia vocis proprie loquendo nullum impendium est. Sed veretur Passerarius, ne quid lateat obsecrum.

¹⁹ *Nec mirum*] Si, qui ex re minima & per se ipsa non venali fructum tulerat, is multo majorem fructum ex pecunia, & rebus vere venalibus colligendum sibi putabat.

²⁰ *Arbitrium pro socio*] Grævus tollit arbitrium: Bædæ legit arbitrii: Hotomamus arbitrio: Manutius ad arbitrium. Sensus est, quasi qui fraudentur, non qui fraudent, condemnari soleant in judicio, quod dicitur pro socio. Facciol. In judicio, quod pro socio constituitur. Quod ideo vocatur arbitrium. Non quia revera sit, sed quia, cum

in ea formula, quam prætor judici dat, additur, *Ex fide bona*, id est, ut ex æquo bonoque judicet, arbitrii simile videtur. In arbitriis autem, quæ vere arbitria sunt, non accipitur a prætoris formula. Mihi videtur vox *arbitrium*, ex ora libri, ubi erat adscripta & notata, quasi subaudienda, in Ciceronis orationem translata esse. Nam ita loquitur pro Flacco: *Nicomedes & furti, & pro socio damnatus est*. Hoc est in arbitrio, seu judicio pro socio est damnatus. Sic pro socio simpliciter appellatur *estio pro socio*, ut constat ex lib. 17. 2. Pandect. 2. & Codic. Justin. rv. 37. Grævus.

²¹ *Postulat, non flagitat*] Flagitare significat rem sibi debitam vehementer postulare. Itaque majorem vim habet, quam *postulare*. Facciolarus.

²² *Summus honos*] Quia non utile solum, sed perhonorificum erat institui heredem.

tuo, nec ita multo post in Galliam proficiscitur Quintius. Ibi cum isto Nævio familiariter vivit. Annum fere una sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione, atque re Gallicana: neque interea verbum ullum interposuit Nævius, aut societatem sibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuisse. Cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari²³ oporteret: auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone se facturum esse proscrit, carum rerum, quæ ipsius erant privata. Ibi tum vir optimus, Sex. Nævius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: eum non ita commode posse eo tempore, quæ proscrisisset, vendere. Romæ sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate. Nam P. Quintii consobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius: credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. Auctionem velle facere desistit: Romam proficiscitur: decedit ex Gallia Romam simul Nævius.

Cum pecuniam C. Quintius P. Scapula debuisset; per te, C. Aquili, decedit²⁴ P. Quintius, quod liberis ejus dissolveret. Hoc eo per te agebatur, quod propter ærariam rationem²⁵ non satis erat in tabulis inspexisse, quantum debetur, nisi ad Castoris²⁶ quaesisset, quantum solveretur. Decidis, statuisque tu propter necessitudinem, qua tibi cum Scapulis est, quid iis ad denarium²⁷ solveretur.

V. Hæc omnia Quintius agebat auctore, & consuatore Nævio. Nec mirum, si ejus utebatur consilio, cujus auxilium sibi

²³ Quibus nominibus pecuniam Romæ curari.] Curare pecuniam, curare ut pecunia deat & solvatur. Nomen autem dicitur, quidquid in accepti vel expensi tabulas referretur. Videtur autem in passione cautum fuisse, ut ea pecunia Romæ redderetur. *Hotomanus.*

²⁴ Per te decedit] Opera tua transegit, ut in re obscura.

²⁵ Propter ærariam rationem] Propter va-

rietatem pecunie Gallicæ, & Romanæ.

²⁶ Ad Castoris] Ad adem Castoris, ubi publica pecunia servabatur, & omnis de re nummaria controversa componebatur. Alii, *Quasitoribus.*

²⁷ Ad denarium] Ad monetam Romanam. Aquilius enim rationes Gallicæ moneta, aut alia contrahas ad denarium Romanum inivit, & expedivit.

sibi paratum putabat. Non modo enim pollicitus erat in Gallia: sed Romæ quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeratum se dicebat. Quintius porro istum posse facere videbat; debere intelligebat: mentiri, quia causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. Quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se datum. Nævium certiorum facit: rogat, ut curet, quod dixisset.

Tum iste vir optimus (verecor, ne se derideri putet, quod iterum jam dico, optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret; ut eum suis conditionibus in ipso articulo temporis adstringeret, assem sese negat datum, nisi prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset: & scisset, sibi cum Quintio controversiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus, Quintius: nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione facturum, quod promississet; non plus sua referre, quam si, cum auctione venderet²⁸, domini jussu quippiam promississet.

Destititione illa percussus Quintius, a Scapulis paucos dies aufert²⁹: in Galliam mittit, ut ea, quæ proscrisperat, venirent: deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore conditione dissolvit. Tunc appellat ultro Nævium, ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret, ut quam primum, & quam minima cum molestia tota res tranfigeretur. Dat iste amicum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quoniam utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alphenum. Res convenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupiebat: iste mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium³⁰ coepit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum

Tom. IV.

B

ali-

²⁸ Auctionem videret] Hoc est, præconem ageret: præconem auctionarius promittit, dominus præstat.

²⁹ Paucos dies aufert] Dilationem paucorum dierum impetrat.

³⁰ Vadimonium] Est sponsio quedam comparandi stato die (erat autem plerumque tertius) in judicium vel per se, vel per pro-

curatorem. Si quis vadimonium deseruisset, & infamia notabatur, & ejus bona edicto prætoris ab adversario possidebantur. Hinc vadari est in judicium vocare; & vadimonium deserere idem, quod Ital. *caider in contumacia*: Gall. *ne point comparoître, faire défaut*. Adverte hic contra Manutii opinionem, rem esse in vadimonio consuevisse, cum ageretur apud

aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset: venit ad vadimonium³¹ Nævius.

VI. Obsecro te, C. Aquili, vosque, qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis, & novam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait, se auctioratum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse: curasse, ne quid sibi societatis deberet: se jam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere: si quid agere secum vellet Quintius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet revisere, hominem in presentia non vadatur. Ita sine vadimonio disceditur. Deinde Romæ dies xxx fere Quintius commoratur. Cum cæteris, quæ habebat, vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset. Proficiscitur.

Roma egreditur ante diem 11 Kalend. Februarii, Scipione & Norbano consulibus. Quæso, ut eum diem memoriæ mandetis. L. Albius, Sex. filius, Quirina³², vir bonus, & cum primis honestus, una profectus est. Cum venissent ad vada Volaterrana³³ quæ nominantur, vident perfamiliarum Nævii, qui ex Gallia pueros³⁴ venales isti adducebat, L. Publicium; qui ut Romam venit, narrat Nævio, quo in loco viderit Quintium. Quod nisi ex Publicio³⁵ narratum Nævio esset, non tam cito res in contentionem venisset. Tum Nævius pueros circum amicos dimittit; ipse suos necessarios³⁶ ab atrii Liciniis, & a faucibus macelli³⁷ corrogat, ut ad tabulam Sextiam³⁸ sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes. Testificatur iste, P. Quintium non stitisse³⁹, & se stitisse. Tabulæ maximæ⁴⁰ signis hominum nobilium

apud iudices, non autem apud arbitros: Ex eo tempore res esse in vadimonium capis. Hoc est, ex quo tempore per arbitros res transiit non potuit, ut paulo ante dixerat.

³¹ Venit ad vadimonium] Siffit se ad diem dictam.

³² Quirina] Hoc est, ex tribu Quirina.

³³ Vada Volaterrana] In agro Pisano, in ora maris Tyrreni.

³⁴ Pueros] Servos.

³⁵ Quod nisi ex Publicio] Ex veterum manuscritorum fide Gruterus, & Grævius quædam hinc tollunt, itaque legunt: Quod ubi ex Publicio agnovit, pueros circum amicos, &c.

³⁶ Necessarios] Percones ab atrii Liciniis, & parum diverse facinæ homines.

³⁷ Faucibus macelli] Hoc est, ab angustiis inter Viminalem, & Esquilias, quæ in macellum desinunt.

³⁸ Tabulam Sextiam] Ad tabernam Sextii argentarii, ubi testes signarent tabulas deserti a Quintio vadimonii.

³⁹ Stitisse] Vadimonium: quasi vero alter alterum vadatus esset. Est autem stitisse a stilo, unde perperam quidam stitisse.

⁴⁰ Maxima] Quod multorum testium nominum continent.

lium⁴¹ consignantur: disceditur. Postulat a Burrieno prætoris Nævius, ut ex edicto⁴² bona possidere liceat. Iussit bona proscribi ejus, qui-cum familiaritas fuerat, societatis erat, affinitas, liberis istius vivis, divelli nullo modo poterat. Quæ ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque solemne, quod non avaritia comminuere atque violare soleat. Etenim si veritate amicitia, fide societatis, pietate propinquitatis colitur: necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem, fama ac fortunis spoliare conatus est, vanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos⁴³ Sex. Alphenus, procurator P. Quintii, familiaris & propinquus Sex. Nævii, dejicit: servulum⁴⁴ unum, quem iste prehenderat, abducit: denunciat, sese procuratorem esse: istum, æquum esse famæ fortunisque P. Quintii consulere, & adventum ejus expectare: Quod si facere nolit, atque imberberit⁴⁵ ejusmodi rationibus illum ad suas condiciones perducere, sese nihil precari: & si quid agere velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quintius interea contra jus, consuetudinem, edicta prætorum, de saltu, agroque communi a servis communibus vi detruditur.

VII. Existima, C. Aquili, modo, & ratione omnia Romæ Nævium fecisse, si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, recte atque ordine factum videtur. Expulsus, atque eiectus e prædio Quintius, accepta insigni injuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia: quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quam vehementer vindicandum putarit, ex decretis ejus poteritis cognoscere.

Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore vetulo quotidie

B 2

⁴¹ Nobilitum] Ironice ad immineendam eorum auctoritatem. Non enim nobiles, qui ab atrii Liciniis, qui a faucibus macelli, qui amici & necessarii Nævii abjecti præconis.

⁴² Ex edicto] Quo bona ejus, qui vadimonium deseruisset, adversario addicebantur.

⁴³ Libellos] Publice propositos; quibus bona Quintii proscribebantur. Publicis locis

figebantur hi libelli, ut bonorum auctionem certo die futuram edicerent.

⁴⁴ Servulum] Quintii: nam tunc servi quoque inter bona habebantur; hodie utinam non inter mala.

⁴⁵ Imberberit] In animum induxerit. Sic legit Manutius, & quidem optime; alii aliter.

die pugnabat. Utebatur populo sane suo⁴⁶, propterea quod iste caput petere⁴⁷ non definebat. Iste postulat, ut procurator iudicatum solvi satisfaret⁴⁸. Negat Alphenus, quoniam esse procuratorem satisfacere, quod reus satisfacere non deberet, si ipse adefset. Appellatur tribunus⁴⁹: a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tamen disceditur, ut idibus Septembribus P. Quintium sisti Sex. Alphenus promitteret.

VIII. Venit Romam Quintius: vadimonium sistit. Ille, homo acerrimus, bonorum possessor, expulso, ereptor, annum & sex menses nihil petit: quiescit: conditionibus hunc, quoad potest, producit⁵⁰: a Cn. Dolabella denique pratore postulat, ut sibi Quintium iudicatum solvi satisfaret, ex formula, quod ab eo petat, *cujus, ex edicto pratoris, bona dies xxx possessa sint*. Non recusabat Quintius, quin ita satisfacere juberet⁵¹, si bona possessa essent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, novum: & hoc ipsum tacuisse malle, quoniam utrumque quis intelligere potuisset. Jubet P. Quintium sponsonem⁵² cum Sex. Nævio facere, *ni bona sua ex edicto P. Burrieni pratoris dies xxx possessa essent*. Recusabant, qui aderant tum Quintio. Demonstrabant, de re⁵³ iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se, aut neuter satisfaret: non necesse esse famam alterius in iudicium venire. Clamabat porro ipse Quintius, sese idcirco nolle satisfacere, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse. Sponsonem porro si istiusmodi faceret: se (id quod

nunc

⁴⁶ *Populo sane suo*] Sibi favente, quasi in pugna gladiatoria.

⁴⁷ *Caput petere*] Hoc est, existimationem oppugnare. Ludit in allegoria gladiatoris.

⁴⁸ *Satisfaret*] Satisfacere, unde *satisfacere*, est sponsores locupletes dare. Hinc *satisfacere iudicatum solvi*, est sponsores dare, qui periculo suo litis æstimationem solum iri promittant. Cogebantur autem satisfacere, qui vadimonium deseruerant, si vellent litem instaurare, tum ne rursus impune fallerent, tum etiam quia credebantur solvendo non esse, quod eorum bona pratoris edicto adversarii possiderent. De aliis satisfactorum generibus, vide Sigonium, lib. I. de iud.

⁴⁹ *Tribuni*] Ut intercedant pratoris decreto.

⁵⁰ *Producit*] Propositis conditionibus rei transigendæ, differt iudicium.

⁵¹ *Jubet*] Dolabella prator. Alii *jubetur*, & referunt ad Quintium.

⁵² *Sponsonem*] Ne calumniantes litigatores impune discederent, cogebantur certæ pecuniæ sponsonem adversarios lacessere in ea verba, *ni res ita esset*, &c. Pecunia dicebatur *sacramentum*, quod visæ pars olim ob æarii inopiam in usum sacrificiorum infunderetur. Provocatio vero illa, & mutus promissio sponso appellabatur. Qui sacramento provocabat, actor erat, & priore loco dicebat; qui vero ex provocacione contendebat, rei personam subinibat.

⁵³ *De re*] Hoc est, de rebus societatis, non de deserto vadimonio.

nunc evenit) de capite suo priore loco⁵⁴ causam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles: seu recte, seu perperam facere cœperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco⁵⁵ natus assequi possit) injuriam facere fortissime perseverat: aut satisfacere, aut sponsonem jubet facere: & interea recusantes nostros advocatos acerrime submoveri.

IX. Conturbatus sane discedit Quintius; neque mirum, cui hæc optio tam misera, tamque iniqua daretur, ut aut ipse se capitis damnaret, si satisfacisset: aut causam capitis, si sponsonem fecisset, priore loco diceret. Cum in altera re⁵⁶ causæ nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se; quod iudicium gravissimum est: in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ; sponsonem facere maluit: fecit. Te iudicem, C. Aquili, sumpsit: ex sponso⁵⁷ egit. In hoc summa iudicii, causæque tota consistit.

Judicium esse, C. Aquili, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quintii vides. Cum majores ita constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere intelligis. Eos⁵⁸ porro, qui defendere conseruerunt, vides accusare: & ea ingenia converti ad perniciem, quæ antea versabantur in salute atque auxilio ferendo. Illud etiam resistenter; quod hesternò die fecerunt, ut te in jus⁵⁹ adducerent, ut nobis tempus, quamdiu diceremus, præstitueres: quam rem facile a pratore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum jus & officium, partesque, docuisses⁶⁰. Neque nobis adhuc, præter te, quisquam fuit, ubi nostrum jus contra illos

⁵⁴ *Priore loco*] Dolet igitur orator, Quintio impostam esse conditionem proflus iniquam, ut quamvis reus esset, quippe de ejus fortunæ & fama agebatur, tamen priore loco diceret ex vi sponsonis, quam facere iustus erat. Miris enim fuit, quemadmodum hodie quoque moris est, ut actor priore loco diceret, reus posteriore.

⁵⁵ *Nostro loco*] Cicero equestri loco natus erat.

⁵⁶ *In altera re*] Si satisfacisset, inficitiam non poterat, quin ipse de se minus recte iudicaret.

⁵⁷ *Ex sponso*] Alii *ex sponso*. Hoc est, ex sponsonem actionem instituit.

⁵⁸ *Eos*] Hortensium.

⁵⁹ *In jus*] Ad prætorem, cujus erat jus dicere.

⁶⁰ *Docuisses*] Carpit inficitiam Dolabella.

los obtineamus : neque illis unquam fatis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. Ita sine injuria potentiam levem ⁶¹ atque inopem esse arbitrantur.

X. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium ⁶² : a me postulat, ne dicendo tempus absumam : queritur, priore patrono causam defendente, nunquam perorari potuisse : non patiar, istam manere suspicionem, nos rem judicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare, quam antea demonstrata sit : neque tamen tam multa verba faciam : propterea quod & ab illo, qui ante dixit, informata jam causa est : & a me, qui neque excogitare, neque pronuntiare ⁶³ multa possum, brevitatem postulat, quæ mihi ipsi amicissima est. Faciam, quod te sæpe animadverti facere, Hortensi : totam causam meam dictionem certas in partes dividam. Tu id semper facis ⁶⁴, quia semper potes : ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa concedit, ut hodie possim. Certos mihi fines, terminosque constituam, extra quos egredi non possum, si maxime velim ; ut & mihi sit propositum de quo dicam, & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat, & tu, C. Aquili, jam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis.

Negamus, te bona P. Quintii, Sex. Navi, possedisse ex edicto prætoris. In eo sponso facta est. Ostendam primum, causam non fuisse, cur a prætoris postulares, ut bona P. Quintii possideres : deinde, ex edicto te possidere non potuisse : postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquili, vosque, qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. Etenim rem facilius totam accipietis, si hæc meminertis : & me facile vestra existimatione ⁶⁵ revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi.

⁶¹ *Levem*] Inanem, nisi abutantur ad injurias inferendas.

⁶² *Eas in consilium*] Sententiam feras.

⁶³ *Neque pronuntiare*] Erat enim Cicero eo tempore magna corporis infirmitate, ut ipse ait in Brut. cap. 91.

⁶⁴ *Semper facis*] Notat nimiam Hortensii in partiendo curam : de qua & Quintilianus, lib. 4. Inst. cap. 3.

⁶⁵ *Existimatione*] Qua verebor, ne me tunc reprehendatis.

di. Nego fuisse causam, cur postularet : nego ex edicto possidere potuisse : nego possedisse. Hæc tria cum docuero, perorabo.

XI. Non fuit causa, cur postulares. Qui hoc intelligi potest ? quia Sex. Navius neque ex societatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. Quis huic rei testis est ? idem, qui acerrimus adversarius. In hac re te, te, inquam, testem, Navi, citabo. Annum, & eo diutius, post mortem C. Quintii fuit in Gallia tecum simul Quintius. Doce, te petiisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam : doce, aliquando mentionem fecisse : dixisse deberi. Debuisset concedam.

Moritur C. Quintius : qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. Heres ejus P. Quintius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem : eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem pervenisset, non heredem, cum primum vidisset, certiore faceret ? appellaret ? rationem afferret ? si quid in controversiam veniret, aut intra parietes, aut summo jure experiretur ⁶⁶ ? Itane ? quod viri optimi faciunt, ii qui suos propinquos, ac necessarios, caros & honestos esse, atque haberi volunt ; id Sex. Navius non faceret, qui usque eo fervet, ferturque avaritia, ut de suis commodis aliquam partem noluit amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamentis relinquat ? Et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem vitamque eripere conatur ? Huic tu molestus esse videlicet noluisse, quem nunc respirare libere non finis ? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare nolebas ? Ita credo. Hominem propinquam, tui observantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, nolebas, aut non audebas appellare.

Sæpe,

⁶⁶ *Experiretur*] *Experiri*, lege agere apud Judices. Vox forensis.

Sæpe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus meditatursque venisses; homo timidus, virginali verecundia, subito ipse te retinebas: excidebat repente oratio. Cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret. Id erat profecto.

XII. Credamus hoc, Sex. Nævium, cuius caput oppugnet, ejus auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at aliquanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente sine controversia. Anno & sex mensibus vero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis: biennio jam confecto fere, appellas. Quis tam perditus, ac profusus nepos, non adefa jam, sed abundantiam eriam pecunia, sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Nævius? Cum hominem nomino, satis mihi videor dicere.

Debit tibi C. Quintius. Nunquam petisti. Mortuus est ille: res ad heredem venit. Cum eum quotidie videres, post biennium denique appellas. Dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Nævium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse: an, ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? At tecum plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At & in provincia jus dicebatur; & Romæ judicia fiebant. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque præterea quid possis dicere, invenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Nævio, quod tamdiu nihil petivit.

XIII. Quid, si hoc ipsum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil deberi? Quid enim nunc agit Sex. Nævius? Qua de re controversia est? Quod est hoc iudicium, in quo jam biennium versamur? Quid negotii geritur, in quo ille tot, & tales viros defatigat? Pecuniam petit. Nunc denique? Verumtamen petit. Audiamus. De rationibus & controversiis societatis vult dijudicari. Sero. Verum aliquando tamen: concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquili, neque in eo nunc laboro. Pecunia mea tot annos utitur P. Quintius: utatur sa-

ne:

ne: non peto. Quid igitur pugnas? An, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in civitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat: ne numeretur inter vivos? decernat de vita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat: & eam cum orarit, tum denique vocem accusatoris audiat? Quid, hoc quo pertinet? Ut ocyus ad tuum pervenias? At, si id velles, jam pridem actum esse poterat. Ut honestiore iudicio consistere? At sine summo scelere P. Quintium, propinquum tuum, jugulare non potes. Ut facilius iudicium sit? At neque C. Aquilius de capite alterius libenter iudicat; & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquili, refertur? Pecuniam petit: negamus deberi. Iudicium fiat statim: non recusamus. Num quid præterea? Si veretur⁶⁷, ut res, iudicio facto, parata sit: iudicatum solvi satis accipiat. Quibus a me verbis⁶⁸ satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisfiet⁶⁹. Actum jam potest esse, C. Aquili. Jam tu potes discedere liberatus molestia, prope dicam, non minore, quam Quintius.

Quid agimus, Hortensi? quid de hac conditione dicimus? Possimus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? Possimus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? Possimus petitoris personam capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam: ego autem tibi non satisfidabo.

XIV. Quis tandem nobis ista jura tam æqua describit? Quis hoc statuit, quod æquum sit in Quintium, id iniquum esse in Nævium? Quintii bona, inquit, ex edito prætoris possessa sunt. Ergo, id ut constiteat, postulas; ut, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio⁷⁰ confirmemus.

Tom. IV.

C

Inve-

⁶⁷ Si veretur] Si putat reum solvendo non esse.

⁶⁸ Quibus verbis] Qua formula.

⁶⁹ Satisfiet] Non recusabat enim Quintius satisfidare, sed satisfidare solus, quasi verum bonorum suorum possessionem ipse amisset.

fer, ut propterea iudicatum solvere non posset.

⁷⁰ Nostro iudicio] Quia si Quintius satisfidisset solus, ipse se suo iudicio condemnasset.

Inveniri ratio, C. Aquili, non potest, ut ad suum quisque quam primum sine cuiusquam dedecore, infamia, pernicieque perveniat? Profecto, si quid deberetur; peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud⁷¹, unde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos⁷² ne appellarit quidem Quintium, cum potestas esset agendi quotidie: qui, quo tempore primum male agere⁷³ cepit, in vadimonii differendis tempus omne consumplerit: qui, postea quam vadimonium quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi dejecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsonem de probro facere maluerit: qui, cum revocetur ad id iudicium, unde hæc nata sunt omnia, conditionem æquissimam repudiet: fateatur, se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere: is non hoc palam dicit? Mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abstulisset: nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam copiosa advocacy uterer, si petendum esset: extorquendum est invito, atque ingratis⁷⁴, quod non debet: eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus est: potentes, disertis, nobiles omnes advocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minæ jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus & perterritus ipse cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, & cum illum confessum considero, adesse, atque impendere videntur, neque vitari ullo modo posse. Cum autem ad te, C. Aquili, oculos animumque retuli; quo majore conatu studioque aguntur, eo leviora, infirmioraque existimo.

Nihil igitur decuit, ut tu ipse prædicas⁷⁵. Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur a prætore postulares, ut bona possideres? Non opinor id quidem neque jus esse, neque

⁷¹ *Unum illud*] Iudicium pro socio de re pecuniaria.

⁷² *Inter tot annos*] Vix biennio. Fortasse legendum inter duos annos; vel, quod ego quidem malim, inter agere anno; quo anno simul vixere in Gallia. Nam cum Romam redissent, agere Nævius cepit.

⁷³ *Male agere*] Peteret, quod sibi non debebatur; & socium, ac propinquum suum vexare sine causa.

⁷⁴ *Ingratis*] Vellit nolit. Alii *ingratis* per syncopen.

⁷⁵ *Prædicat*] Non verbo, sed re.

que cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? Vadimonium sibi ait esse desertum.

XV. Antequam doceo, id factum non esse, libet mihi, C. Aquili, ex officii ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sex. Nævii considerare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, societas, omnes denique causæ & necessitudines veteres intercedebant. Illicone ad prætorem ire convenit? continuone verum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? Ad hæc extrema, & inimicissima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in posterum, quod gravius, atque crudelius facere posses, reservares?

Nam quid homini potest turpius, quid vero miserius, aut acerbius usufruere? Quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri potest? Pecuniam⁷⁶ si cupiam fortuna ademit, aut si alicujus eripuit injuria: tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi convictus, bonis quidem suis utitur; alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miseris adjumento & solatio sublevatur. Cujus vero bona venierunt; cuius non modo illa amplissima fortuna, seu etiam victus vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero vivorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis⁷⁷ ne morti quidem honestæ locum relinquit.

Ergo hercule, cuius bona ex edicto possidentur, hujus omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe, tacite, obsecrare conceditur: cui magistris⁷⁸ sunt,

C 2

&

⁷⁶ *Pecuniam*] Adverte tria membra. Qui solam pecuniam amittit, consolatur se fama sua: qui amittit solam famam, consolatur se sua pecunia: qui vero utramque amittit, miserius est omnium etiam mortuorum. Talis porro est Quintius, si ejus bona veniant sub hæc, ob desertum vadimonium.

⁷⁷ *Vita turpis*] Locus hic mendosus videtur. Fortasse legendum, *ita turpis*; vel, quod malim, *vita ita turpis*. Fan. Hanc emendationem confirmat Joan. Clericus, *Art. Crit. part. III. sect. 1. cap. 8.*

⁷⁸ *Magistris*] Magister, in auctione is dicitur, qui bonis alicujus vendendis præest.